

GİRESUN ADASI KAZILARI

The Excavations of Giresun Island

Gazanfer İLTAR¹

Özet

Pontus Bölgesinin önemli yerleşimlerinden biri olan Giresun/Kerasous kentinin yaklaşık 1.6 km açığında bulunan Giresun Adası, Doğu Karadeniz’de Antik Çağda ve Orta Çağ’da yerleşime sahne olmuş tek adadır. Antik kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, ada Klasik Çağda Aretias, Roma İmparatorluk Döneminde ise Khalkeritis Adası olarak adlandırılmıştır. Yaklaşık 40.000 m² yüz ölçüme ve denizden 30 metre yüksekliğe sahip olan ada üzerinde yoğun olarak Orta Çağ’a tarihlenen kalıntılar bulunmaktadır. Adadaki ilk kazılar ise 2011 ve 2012 yıllarında gerçekleştirilmiştir. 2013 ve 2014 yıllarında kazılara ara verilmiş ve 2015 yılından itibaren Giresun Müze Müdürlüğü başkanlığında tekrar başlanmıştır. 2016, 2017, 2021 yıllarında kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Bu süreç içerisinde yürütülen çalışmalarda birçok mimari yapı kalıntısı tespit edildi. Kazılar sonucu elde edilen seramik buluntuları, yüzeyde görülen yoğun Orta Çağ buluntularının aksine adanın tarihinin Klasik dönemlere kadar uzandığını ortaya koymaktadır. Adadaki kazılar; Kilise, Şapel, Pitoslu Alan ve Kule olmak üzere dört farklı bölgede sürdürülmüştür. Kilise kazısının yapıldığı alanda tapınak, saray ve kilise olmak üzere üst üste 3 farklı yapının bulunduğu tespit edilmiştir. Burada bulunan taban mozaiklerinin saraya ait olduğu ancak kilise olarak kullanıldığı dönemlerde gerçekleştirilen gömüler nedeniyle tahrip olduğu görülmüştür. Kilise içi ve çevresindeki mezarlar Bizans geleneğine göre defnedilmiştir. Şapel kazılarında, şapelin beden duvarları, şapele ait mimari plastik parçalar ve şapel çevresinde çok sayıda mezar açığa çıkarılmıştır. Kilise çevresinde daha çok erkeklerin, şapel çevresinde ise kadın ve çocukların defnedildiği anlaşılmıştır. Pitoslu alan çevresinde yapılan kazılarda irili ufaklı 9 adet pitos açığa çıkarılmıştır. Bunlardan 3 tanesi 2 metrenin üzerinde derinliği olan büyük boyutlu kaplar olup diğerleri küçük örneklerdir. Sonraki dönemde alanda yapılan gömüler ve tarımsal kullanım nedeniyle bunlardan pek çoğu tahrip olmuştur. 2021 yılında gerçekleştirilen kule

¹ Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Görele Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, gazanfer.iltar@giresun.edu.tr

kazısında bulunan kitabe, adadaki yapıların banisi hakkında detaylı bilgi vermesi bakımından en önemli buluntu olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Pontus, Giresun, Giresun Adası, Aretias/Khal-keritis Adası

Abstract

The Island of Giresun located approximately 1.6 km to the city of Giresun/Kerasous, one of the significant settlement centers of the Pontus region, is the only island in the Eastern Blacksea region that experienced settlement during the Ancient Era and the Middle Ages. According to the ancient sources, the island was called “Aretias” in the Classical Era, and the name “Khalkeritis” was used for the Island during the reign of Roman Empire. The island which covers an area of 40.000 m² and has an altitude of 24 m. above sea level, bears remains dating mainly to the Middle Ages. The first archeological excavations in the island was carried out in 2011 and 2012. After an interval in 2013 and 2014, the excavations were restarted by the Giresun Museum management in 2015. Excavations continued in 2016, 2017 and 2021. Since then, several remains of architectural structures have been identified. During the excavations carried out during this period, many architectural remains were identified. The ceramic finds obtained as a result of the excavations reveal that the history of the island dates back to the Classical periods, unlike the dense medieval finds seen on the surface. Excavations on the island; It continued in four different regions, namely Church, Chapel, Pitos Area and Tower. In the area where the church excavation was carried out, it was determined that there were 3 different buildings on top of each other: a temple, a palace and a church. It has been seen that the floor mosaics found here belong to the palace, but were destroyed due to the burials carried out during the times when it was used as a church. The tombs in and around the church were buried according to the Byzantine tradition. During the chapel excavations, the main walls of the chapel, the architectural plastic parts of the chapel and many tombs around the chapel were unearthed. It was understood that mostly men were buried around the church, and women and children around the chapel. During the excavations carried out around the pithos area, 9 large and small pitos were unearthed. Three of them are large vessels with a depth of more than 2 meters and the others are small specimens. In the following period, many of them were destroyed due to burials and agricultural use in the area. The inscription found in the tower excavation carried out in 2021 is considered as the most important find in terms of giving detailed information about the builder of the structures on the island.

Keywords: Black Sea, Pontus, Giresun, Giresun Island, Aretias/Khalkeritis

Giriş

Giresun Adasındaki çalışmaların başlangıcı bir krokide gösterilen kalıntıları yerinde görmek amacı ile 2007 yılı yazında yaptığımız inceleme gezisine dayanır. Anthony Bryer ve David Winfield tarafından hazırlanan bahse konu krokide mevcut surlar, kule ve kilisenin parçası olabileceği değerlendirilen kalıntıların olduğu alanlar işaretlenmiş, liman ve demirleme alanlarına dair birtakım tespitlere yer verilmiştir (Bryer, Winfield 1985: 146). 9-11 Ekim 2008 tarihlerinde Türk Tarih Kurumu, Giresun Belediyesi ve Giresun Üniversitesi ortaklığıyla düzenlenen Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu Bilim Kurulu Üyelerine adadaki kalıntılar ve bahse konu tespitler hakkında yaptığımız sunum üzerine kalıntıları yerinde görmek amacıyla yeni bir inceleme gezisi düzenlenmiştir. Yapılan incelemelerin ardından buradaki kalıntıların açığa çıkarılması için bir kazı çalışmasının başlatılması kararlaştırılmış, ilerleyen süreçte Prof. Dr. Ertekin Doksanaltı başkanlığında 2009 – 2011 yılları arasında üç sezon yüzey araştırmaları yürütülmüş, 2011 ve 2012 yıllarında da Giresun Müzesi Başkanlığında kazı çalışmaları yapılmıştır. 2013 ve 2014 yıllarında ara verilen çalışmalar, 2015 - 2017 ve 2021 yıllarında Doç. Dr. Gazanfer İltar bilimsel danışmanlığında devam ettirilmiştir². Kazı çalışmaları sırasında birçok mimari yapı kalıntısı tespit edilmiş, kazılar; Kilise, Şapel Pitoslu Alan ve Kule yapısı olmak üzere 4 bölgede yoğunlaştırılmıştır. Açığa çıkarılan kalıntıların bir düzen içerisinde gezilmesini sağlamak amacıyla hazırlanan çevre düzenleme projesi 2024 yılı yatırım programına alınmıştır. Adada yapılan kazı çalışmalarında sona yaklaşıldığından şu ana kadar yapılan araştırmaların bir değerlendirmesi niteliğinde olan bu yazı hazırlanmıştır.

1. Tarihsel Gelişim

Giresun Kenti'nin 1.6 km. açığında bulunan Aretias/Khalkeritis Adası, denizden 24.5 metre yüksekliğe ve yaklaşık 40.000 metrekairelik bir yüz ölçüme sahiptir. Antik kaynaklarda sıkça karşımıza çıkan Pontos'un bu bölgesi, dağlık ve ormanlık olup, kıyıdaki düzlük alanı ve sahili oldukça dardır (Strabon 1993: 19). Ksenophon'un ifadelerine göre Doğu Pontos, birinci binde genelde farklı isimlerle anılan otokton halkların, yarı bağımsız yaşadığı bir bölgedir (Ksenophon 1974: 5-30). M.Ö. 7. yüzyılda Karadeniz'de görülmeye başlanan Grek Koloni kentleri, bir süre sonra Doğu Pontos'a dek ulaşmıştır (Tsatskhladze 2005: 95-122, Arslan 2006: 75-91). M.Ö. 6. yüzyılda temelde tüm Anadolu gibi, Büyük Pers Krallığı'na bağlıdır. Ksenophon'un M.Ö. 5. yüzyılın sonunda, Kerasus'u Sinope'ye bağlı bir Yunan koloni kenti olarak tanımlaması (Ksenophon 1974: 5) kente olan yakınlığı ve stratejik özellikleri göz önüne alındığında, adanın da bu dönemde iskân görmüş olabileceğini akla getirmektedir. M.Ö. 3. yüzyılda Apollonios, Argona-

² Çalışmaların başlatılmasında dönemin Vali Yardımcılarından Sadık İkizek'in önemli destekleri olmuş, Prof. Dr. Ertekin Doksanaltı hocamız Giresun'a davet edilerek Giresun Müzesi başkanlığında çalışmalara başlanılmıştır. Şahsının bilimsel danışmanlığında yapılan kazılar, Doç. Dr. Akın Timur, Araş. Gör. Fatma Öksüz, Araş. Gör. Merve Kalafat, Arkeolog Merve Çelik ve Arkeolog Özkan Özbilgin'in özverili katkılarıyla sürdürülmüştür.

utlar'ın, Altın Postu aramak için çıktıkları yolculuğunu anlattığı eserinde, deniz seviyesine yakın olan adadan ve burada Amazonların savaşa giderken, Ares'e adadığı tapınak ile üzerinde savaş tanrısı için at kurban ettikleri, siyah bir kaya sunağını ve adanın ıssız kıyısına yerleşmiş ve insanlara saygısı olmayan sayısız kuşları ve adada yaşayan Ares'in kuşlarının, Arganoutlar ile olan mücadelesini anlatır (Apollonios 1967: 1165-1174, 1030-1230). Hellenistik Dönemde I. Mithridates'in, Pontos Krallığı'nı kurmasıyla bölgenin tarihsel süreç içinde gelişimi; önce Hellenistik Pontos Krallığına, daha sonra VI. Mithridates'nin Romalılara yenilmesiyle, Roma İmparatorluğuna bağlanmıştır. M.S. 2. yüzyılın ilk yarısında, Karadeniz'deki Roma garnizonlarını denetlemek amacıyla seyahate çıkan Arrianus da aynı şekilde, adadan Ares Adası olarak söz eder ve Pharnakeia'ya 30 stadia uzakta olduğunu söyler (Arslan 2005: 127-129).

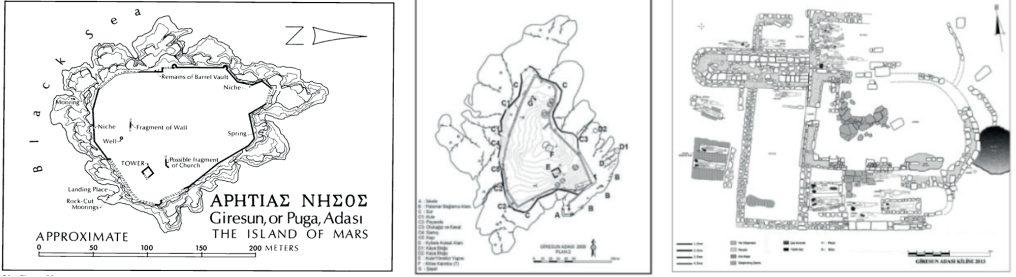
Antik kaynakların verdiği bu bilgilerin yanı sıra günümüze yakın kaynaklarda adadan sıkça söz ederler. Trabzonlu bir rahip olan Bijişkyan kitabında bir manastır ve kilisenin varlığından söz ederken (Bijişkyan 1969: 38), Fransız gezgin Texier adada Antikçağda iki Amazon kraliçesinin Mars için bir tapınak yaptırdıklarını ancak kendi izlenimlerinde adada herhangi bir Antikçağ yapısının bulunmadığını söyler (Texier 2002: 149-154). Yine Alman Fallmerayer ise adada bulunan bir Bizans Manastırı'nın tüm adayı kapladığını ve çatısı olmayan bir taş kulenin boş pencereleri ve mazgallarıyla çalılıkların arasından dışarı sarktığını ifade eder (Fallmerayer 2002, 147). Benzer şekilde 1890'larda Giresun'a gelen Cuinet'te adadaki deniz feneri kalıntılarından, Aziz Phokas adanmış bir kiliseden ve sur duvarlarından söz eder (Cuinet 1890: 76). Özetle Antik Kaynaklar, bu küçük adaya, Grek Dönemi'nde Ares, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Khalkeritis Adası denildiğini; Pharnakeia'nın hemen karşısında yer aldığını, Ares'e adanmış bir tapınak olduğunu ve Amazonların burada siyah bir taş tapındığını bildirmektedir. Bu bilgiler adanın yerinin ve isminin belirlenmesinde temel dayanak noktaları oluşturur (Doksanaltı, Arslan, Mimiroğlu 2010: 146). Diğer taraftan yakın dönemde yapılan araştırmalar, adada günümüze kalıntıları ulaşmış olan yapılar hakkında bize bilgi verirler. Bu bilgilerde ise, adada büyük bir Kilise/Manastır kompleksinin ve bir kulenin varlığına işaret eder (İltar, Temur 2018: 14). 2021 Yılı Kule yapısı kazısında bulunan kitabede verilen bilgilerden, söz konusu yapı kompleksinin Komnenoslar Hanedanlığı döneminde inşa edilmiş olduğu anlaşılır. 1204'te 4. Haçlı seferi ile İstanbul'daki Latin işgali sonucu, Komnenoslar Hanedanlığı'nın Trabzon merkezli yeni devleti kurmaları, bölgenin hızlı bir şekilde gelişmesine sebep olmuştur. 13. yüzyılda Giresun civarına yerleşen Çepniler ile Bizanslılar arasında meydana gelen mücadeleyle bölge, yavaş yavaş Türk hâkimiyetine girmeye başlamış ve 1461 yılında Trabzon ile birlikte Giresun ve tüm bölge Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Örenç 2009: 43).

2. Yüzey Araştırmaları

Adadaki yüzey araştırmaları 2009 – 2011 yılları arasında üç sezonda yürütülmüştür. Bryer ve Winfield’in hazırladığı krokideki tariflerinden de istifade edilerek iskele, sur, Kybele kutsal alanı, kule yönetici yapısı, kilise ve şapel olmak üzere 6 yapı kalıntısının yeri tespit edilmiştir³. İskele de yürütülen araştırmalarda; adaya çıkışın güneydoğudaki küçük koydan yapıldığı ve koyun doğusundaki kayalık sahilin gemi bağlama yeri olarak kullanıldığını gösteren veriler, kayaya oyulmuş halkalar ve çukurlar tespit edilmiştir. Adada yürütülen araştırmaların diğer bir kısmını surlar oluşturmuştur. Sur duvarlarının tam olarak tarihlendirmek mümkün olmamakla birlikte Trabzon Pontus İmparatoru Alexius II Komnenos (1297- 1330) Dönemi’nde inşa edildiği (Bryer, Winfield 1985: 134) ve günümüze ulaşabilen surların ise, Giresun Kalesiyle birlikte 1806-1812 yıllarında Osmanlı-Rus Savaşı sırasında onarım gördüğü bilinmektedir (Örenç 2009: 45; Aydın 2012: 46). Yaklaşık 600 metre uzunluğa sahip surların ortalama 6 metre yüksekliğe sahip olduğu ve yaklaşık 450 metrelik kısmının korunmuş olduğu tespit edilmiştir. Sur duvarların dıştan gri-siyah renkli dikdörtgen konglemera taşlardan içten ise dere taşlarının harçla birleştirilmesiyle yapıldığı, yapılan duvarların ise ortalama 1 metre kalınlığa ulaştığı görülmüştür. Ada görülen surların taş işçiliği ve tekniği Giresun Kalesi’yle benzerlik göstermektedir (Bryer, Winfield 1985: 134). Ayrıca sur duvarlarının batısında, duvarlarla birleşik durumda iki adet yarım yuvarlak kule ve güney batı duvarında yarım daire şeklinde iki adet payanda ve giriş kapısı olduğu düşünülen bir açıklık tespit edilmiştir. Yine 2009 yılında yürütülen çalışmalar sırasında sur duvarlarının doğu ve batı yüzünde atık suyun akıtılması için oluk ağızları, kanallar ve batıdaki yuvarlak kulenin 15 metre güneyinde, sarnıç olduğu tahmin edilen, 5x4 metre ölçülerinde, 0.80 metre duvar kalınlığına sahip, içi kırmızı renkli bir harçla sıvalı bir yapı tespit edilmiştir. Üçüncü araştırma alanını Kybele Kutsal Alanı oluşturur. Burası adanın doğu kıyısında, teknelerin bağlandığı alanın kuzey ucunda bulunmaktadır. Bu alanda yürütülen çalışmalarda farklı ölçülere sahip birçok kaya çanağı tespit edilmiş ve bunlar sunu çukuru olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca yine bu alanda günümüzde Hamza Taşı olarak adlandırılan kaya bloğundan yola çıkılarak bu alanın Kybele açık hava tapınım alanı olduğu ileri sürülmüştür (Örenç 2009: 41). Dördüncü çalışma alanını adanın güneyinde yer alan 10.80 x 10.20 metre ölçülerinde, 12 metre yüksekliğindeki kule yapısı oluşturur. Moloz taş ve harç ile inşa edilmiş olan yapının duvarlarında görülen ahşap hatıl deliklerinden dört katlı olduğu ve mazgal pencereleri ve kalın duvarlarıyla da kule veya yönetici yapısı olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Diğer bir çalışma alanını Kule/Yönetici yapısının yaklaşık 15 metre kuzeydoğusunda bulunan yapı oluşturur. Daha önceki çalışmalarda, manastır kompleksi olarak tanımlanmış olmasına karşın kalıntının işlevi kesin olarak saptanamamakla birlikte yüzey araştırmasında saptanan mozaik, mimarî plastik ve çatı kiremidi parçaları bu kalıntının bir kiliseye ait olabileceği ihtima-

³ Ayrıntılar için bkz. (Doksanaltı, Aslan, Mimiroğlu 2010: 143-162; 2012: 197-211; 2012: 117-147).

li üzerinde durulmuştur. Son olarak çalışılan alan Adanın kuzeydoğusunda yer almakta olup bir şapele ait olduğu düşünülmektedir. Doğu yönü istikametindeki yarım daire planlı kalıntının bu şapele ait bir apsis olabileceği sonucundan yola çıkılarak bu kanaate sahip olunmuştur.

Görsel 1: Ada'da tespit edilen yapılar (Bryer, Winfield 1985: 146). **Görsel 2:** Ada'da tespit edilen yapılar (Doksanalı, Aslan, Mimiroğlu 2010: 156) **Görsel 3:** Kilise (Doksanalı/ Karaoğlu/Erdoğan 2013: 176)

3. Kazılar

Adadaki ilk kazılar Giresun Müzesi Başkanlığı'nda 2011 ve 2012 yıllarında gerçekleştirilmiştir. 2013 ve 2014 yıllarında çalışmalara ara verilmiş, 2015 - 2017 ve 2021 yıllarında devam ettirilmiştir. 2021 yılındaki kazı çalışmaları, Kültür Bakanlığı'nın adada yapacağı çevre düzenleme projesinin daha sağlıklı planlanabilmesi adına Kule yapısında başlatılmıştır. Kazılar, yukarıda da belirtildiği üzere Kilise, Şapel Pitoslu Alan ve Kule yapısı olmak üzere 4 bölgede yoğunlaştırılmıştır. Sarnıç çevresi ile Kilise ve Kule yapısı arasında kalan bölgede yapılacak kısa süreli bir çalışma ile adadaki kazılarda sona gelinecektir.

2011-2012 Kazıları: 2011-2012 kazı dönemindeki kazılar, yüzey araştırmalarında kilise olarak adlandırılan yapıda gerçekleştirilmiştir⁴. Bu çalışmalar sırasında yüzey araştırmalarında kayıtlara kilise olarak geçen yapının, Eleousa ya da Aziz Phokas'a (Bryer, Winfield 1985: 131) adanmış manastır kompleksinin ana kilisesi olduğu açığa çıkartılmıştır (Görsel 3). M.S. 9.-11. yüzyıllara tarihlendirilen kilisedeki kazı çalışmaları sırasında, kilise duvarlarının altında dörtgen planlı küçük bir yapıya ait temel sıraları tespit edilmiştir. Mevcut kilise yapısının bu yapıya ait duvarların üzerine inşa edildiği düşünülmektedir. Yapının gerek konumu gerekse planı ve kullanılan konglomera dörtgen blokların inşa tekniğinden yola çıkılarak yapının bir Hellenistik dönem tapınağı olduğu kanaati oluşmuş, ancak kesin bir tarihllemeye varılamamıştır. Bununla birlikte çalışmalar sırasında bulunan Batı Anadolu kökenli Hellenistik Dönem seramik parçaları, temel seviyesinde ve altında bulunan Arkaik Dönem'e ait Batı Anadolu kökenli

⁴ Ayrıntılı için bkz. (Doksanalı, Mimiroğlu, Güleç 2012: 163-184), (Doksanalı, Karaoğlu, Erdoğan 2013: 175-190).

Greyware kase parçası ve Attik siyah glazürlü seramik parçalarından yola çıkılarak tapınağın Hellenistik dönem öncesinde de kullanım gördüğü ortaya konmuştur. Bu kilise yapısının ise, tek nefli, doğu-batı doğrultusundaki bir naos ve naosun kuzey ve güneyine sonradan eklenmiş, uçları apsidal formlu şapeller ve batısına eklenmiş dikdörtgen planlı bir nartheksten oluştuğu tespit edilmiştir. Simetrik olarak kilise yapısının kuzey ve güneyine sonradan eklenen bu şapellerin mezar alanları olarak planlanmış olduğunu (Çetinkaya 2011: 31) ve böylece tek nefli olarak inşa edilen kilise yapısının, yapılan eklentilerle üç bölümlü bir kilise planı görüntüsü verdiği ifade edilmiştir.

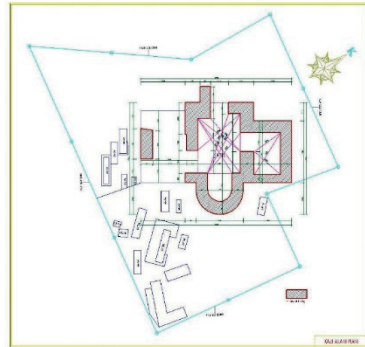
Kilise/Manastır kompleksinde yürütülen kazılar sırasında toplam 128 mezar tespit edilmiştir⁵. Bu mezarlarda ölülerin tümünün doğu-batı yönünde, başları batıda olacak şekilde, direkt toprağa gömü tarzında defnedildikleri, büyük çoğunluğunun, mezar alanı sınırlaması yapılmaksızın üst üste gömülmüş oldukları ve bu gömülerin birçoğunun üzerinin kiremit plakalarla kapatılmış olduğu görülmüştür.

Kazılar sırasında Osmanlı dönemine ait eserler de ortaya çıkarılmıştır. Bunların içinde 19. yüzyılın ikinci yarısına ait iki adet lüle parçası, Sultan Abdülmecit dönemine ait bakırdan bir sikke ve bir adet Marsilya tipi kiremit parçaları önemli buluntu örneklerini oluşturur.

2015-2017 Kazıları: 2015-2017 yıllarında üç sezon süren çalışmaların ağırlık noktasını adanın kuzeydoğusunda bulunan şapel yapısı ve pithoslu alan oluşturur. Bitki örtüsü ve ağaçların bu alanların büyük bir kısmının üzerini kapatması ve buraların temizlenerek çalışma ortamının oluşturulması büyük ölçüde iş gücü kaybına yol açmış ve çalışmaların işleyişini yavaşlatmıştır. 2017 sezonunda izin sürecinin geç tamamlanması nedeniyle kilise yapısının güneyindeki mezar alanının bir kısmında çalışma başlatılmış ancak olumsuz iklim şartları nedeniyle alanın kapatılması kararlaştırılmıştır.

Görsel 4: Şapel- kazı sonrası

Görsel 5: Şapel- plan

⁵ Bu mezarların antropolojik incelemesi için bkz. Emel Acar, *Giresun/Khalcheritis (Aretias) Adası Nekropolü ve İskeletlerin Paleoantropolojik Analizi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2015, s. 30-87.

A. Şapel

Şapel yapısı doğu-batı yönünde apsisli bir naos ve naosun kuzey ve güneyine eklenen dörtgen birer odadan oluşmaktadır (Görsel 4, 5). Duvarlar, dış yüzleri düzgün dörtgen kesme küfeki taşlardan, içte kalan kısımları ise, kaba bırakılmış taşların karşılıklı yerleştirilmesi ve yer yer tuğla ve aralarının da daha ufak taşlarla doldurulup, harç yardımıyla birleştirilmesiyle yapılmıştır (Görsel 6). Duvar yüzeylerinde kaplama malzemesi olarak kullanılan küfeki taşı⁶, özellikle Bizans döneminde çok sayıda mimari eserde temel yapı taşı olarak kullanılmıştır. Dolgu toprağının atılıp ana kayaya ulaşılması sonucu yapının doğu ve güneydoğu kısmının ana kayaya yaslandırılarak inşa edildiği ortaya çıkarılmıştır. Kuzey ve güneydeki duvarların temelleri ise, arazinin topoğrafik yapısına bağlı olarak şapel zemin kotundan yaklaşık 1 metre daha aşağıdadır. Yapının apsisinin yönü, diğer şapellerin aksine tam doğuya değil güney doğuya bakmaktadır. Ana kaya üzerine oturtulmuş olan Apsisin duvarlarının büyük kısmı günümüze ulaşamamış olmakla birlikte, kuzey duvarları 1 metre kadar toprak altında kaldığı için kısmen korunarak, günümüze kadar gelebilmiştir (Görsel 8). Apsisin duvar kalınlığı 0.55-0.70 metre arasında değişmektedir. Duvarın dış yüzleri düzgün dörtgen kesme taşlardan, arkada kalan kısımları ise, kaba bırakılmış taşların karşılıklı yerleştirilmesi ve yer yer tuğla ve aralarının da daha ufak taşların doldurulup, harç yardımıyla birleştirilmesiyle yapılmıştır. Kazılar sırasında apsisin kuzey ucundan itibaren yaklaşık 2.37 metre uzunluğunda, moloz ve kesme taş örgülü bir beden duvarı tespit edilmiştir. Bu duvarın önce batıya sonra güneye devam ederek dörtgen bir yapı oluşturduğu gözlenmiştir. Bu dörtgen yapının batı duvarı üzerinde sonraki dönemde açıldığı düşünülen bir kapı açıklığı yer almaktadır.

Görsel 6: Şapel- duvar kesiti

Şapelin giriş kısmına baktığımızda; ana girişin apsisin tam karşısında, batı duvarının tam ortasında yer aldığı, kuzey ve güneyde yer alan odalara geçişin ise, doğu-batı doğrultusunda uzanan yan duvarlardaki açıklıklardan sağlandığı görülmektedir. Zeminde yapılan çalışmalarda 0.5 metre kadar sıkıştırılmış toprak üzerine, kalkerden yapılmış, düzgün, çoğunlukla dörtgen şeklinde kesme taşların,

⁶ Küfeki taşı İstanbul'da Bakırköy-Safraköy yöresinden çıkarılır (Ahunbay 1988: 534).

yerleştirilerek döşeme olarak kullandığı gözlenmiştir (Görsel 7). Bu döşeme taşları kaçak kazılar sonucu tahrip olmuş ve dağınık halde ele geçmiştir.

Görsel 7: Şapel- naos

Görsel 8: Şapel- apsis

1. Mezar Buluntuları: Şapel de yürütülen çalışmalar sırasında yapının çevresinde toplu gömü geleneğini yansıtan taş örgü mezar ve bireylere ait tekli gömü şeklinde olmak üzere toplam 26 mezar tespit edilmiştir⁷ (Görsel 9). Bu mezarlara baktığımızda; bireysel mezarların mezar sınırı belirlenmeksizin direkt olarak toprağa defnedilmiş oldukları ve gömülerin tümünde Kilise/Manastır yapısında olduğu gibi (Doksanaltı, Karaoğlu, Erdoğan 2013: 181-184), Ortodoks Hristiyan geleneğinin uygulandığı görülmektedir.

Görsel 9: Şapel-mezarlar

⁷ İskeletler üzerinde yapılan Antropolojik çalışmalar İstanbul Aydın Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Mehmet Görgülü ve ekibi tarafından sürdürülmektedir. Ön rapora göre; iskeletlerden biri 6-12 aylık bir bebeğe, beşi erişkin kadına ve altısı erişkin erkeğe aittir. Bu iskeletler üzerinde yapılan ilk incelemelerde bu iskeletlerin ortalama 25-30 yaş ve üzeri bireylere ait olduğu anlaşılmaktadır.

Bu geleneğe göre cesetler; dorsal pozisyonda, kolları dirseklerden kırılarak karın üzerinde birleştirilmiş ve ensenin altına pişmiş topraktan tuğla ile desteklenerek baş hafif yukarı kaldırılarak doğuya, güneşin doğduğu yöne doğru kaldırılmış bir şekilde defnedilmişlerdir (Çetinkaya 2011: 30). Bazı iskeletler, içe-risine istiridye kabukları karıştırılarak hazırlanmış harcın üzerine defnedilmiştir. Bunun yanında birçok mezarda da istiridye kabuğuna rastlanmıştır.⁸ Toplu gömülerin yapıldığı taş örgü mezarlar ise; büyük olasılıkla sonraki dönemde gömü yapılırken, önceki döneme ait çıkan iskeletlerin toplanması sonucu ortaya çıkmış olmalıdır (Görsel 10).

Görsel 10: Şapel- taş örgü mezar

2. *Seramik Buluntuları:* Şapelde yürütülen çalışmalar sırasında üzeri geometrik-bitkisel bezeli, sırlı Bizans seramikleri bulunmuştur⁹. Bulunan seramiklerin hiçbiri sağlam durumda değildir. Ancak bir tanesini tamamlamak mümkün olabilmiştir (Görsel 11). Zeuksippus tipi seramikler (İnanan, 2014: 149-166) gurubunda değerlendirilen bu buluntu, yuvarlatılmış dış bükey gövdeli bir kâsedir. Kâsenin iç yüzü, oyma tekniğinde geometrik ve bitkisel motiflerle bezelidir. Zemininde geçme motifi, gövde çevresinde de kahverengi zemin üzerinde sarı renkle oluşturulmuş kartuşlar içerisine yerleştirilmiş 8 kollu yıldız motifleri vardır. Kartuşların arasında ise stilize edilmiş birer servi motifi vardır. Kâsenin dışı ise siyah ve yeşil renklerde geometrik motiflerle süslenmiştir. Sırlı seramiklerin yanı sıra bezemesiz, mutfak kabı olarak kullanılan seramikler ve pithos parçaları da yoğun miktarda amorf parça ele geçmiştir. En önemli buluntu ise, şüphesiz daha önce Kilise/Manastır kompleksinde yürütülen kazılarda da ortaya çıkan, Geç Klasik döneme ait siyah glazürlü¹⁰ seramiklerin burada bulunmuş olmasıdır (Görsel 12). Bu buluntular adanın Geç Klasik dönemden itibaren iskan edildiğini göstermesi açısından oldukça önemli buluntulardır. Şapel kazısında bulunan diğer bir pişmiş

⁸ Mezarların üzerine serilerek ya da harç ile karıştırılarak mezarların tabanında veya üzerinde kullanılan bu istiridye veya deniz kabukları inciyle eş değer olarak kabul edilmektedir. İnci ise Hristiyanlıkta hem Hz. İsa'nın bir simgesidir hem de kraliyet veya soyluluk göstergesi olarak bir statü belirleyicisidir (Gardin- Olorenshaw 2014: 300).

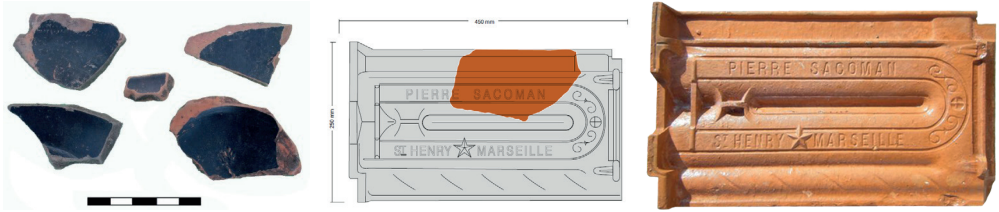
⁹ Benzerleri için bkz. (Böhlendorf-Arslan 2004: 128-131), (Mercangöz – Döğer 2009: 86), (Döğer 2015: 57-69).

¹⁰ Siyah glazürlü veya siyah firnisli olarak adlandırılan bu seramik türü Atina'da M.Ö. 6. yüzyılda yaygın olarak üretilmeye başlanmıştır. M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda oldukça popüler olan bu seramik türü, Yunanistan'dan Antik dünyanın birçok yerine ihraç edilmesinin yanı sıra, Attika dışında da taklitleri üretilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Brian - Talcott 1970: 1-466).

toprak buluntu grubunu kiremitler oluşturur. Marsilya tipi¹¹ olarak adlandırılan bu kiremitler Kilisede yürütülen kazılarda da ortaya çıkmış olup 19. yüzyıla tarihlenmektedirler.

Görsel 11: Şapel-Bizans sırli seramikleri

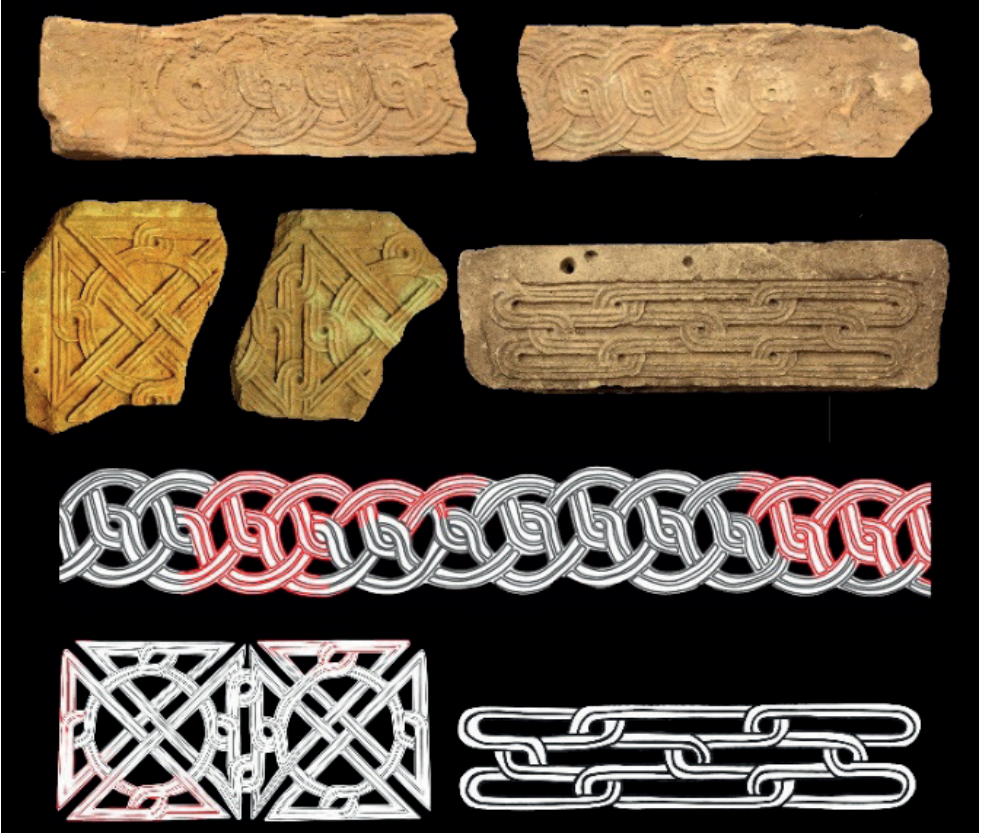

Görsel 12: Şapel-Siyah Glazürlü Seramikler **Görsel 13:** Şapel-Marsilya Kiremitleri

3. *Mimari Buluntular:* Çalışmalar sırasında üzeri geometrik ve bitkisel motiflerle süslü, yapının iç ve dış mimari süsleme öğelerini oluşturan, taş ve pişmiş topraktan yapılmış levhalar bulunmuştur¹² (Görsel 14). Birçoğu yapının templon ve korkuluklarına ait olan bu levhaların üzerindeki süslemeler örgü ve düğüm motifleriyle oluşturulmuştur.

¹¹ Kilise ve Şapel kazısında bulunan Marsilya tipi kiremit parçalarından hareketle yapılan araştırma sonucunda şehir merkezindeki çok sayıda 19. yüzyıl yapısında farklı markalara ait kiremit örnekleri görülmüş, Marsilya'dan ithal edildiği anlaşılan bu kiremitler, ayrı bir çalışmaya konu olmuştur. 45x25 cm. boyutlarında olan bu kiremitleri üreten firmaların kalıpları tek tip olduğundan bu firmaların ürünler görünüş olarak birbirleriyle neredeyse aynıdır. Bazı üreticiler, ürünlerinin görünümünü değiştirmek amacıyla kiremitlerin üzerine fabrikanın adıyla birlikte dekoratif bir motif, hayvan ya da böcek figürlerinden oluşan damgalar eklemişlerdir (İltar, 2015: 249).

¹² Benzerleri için bkz. Ebru Parman, *Ortaçağda Bizans döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri*, Eskişehir 2002, s. 1-223, Lev. 1-139, Çiz. 1-38; Pınar Serdar, *Likya ve Pamfilya Bölgeleri'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserlerinin Motif, Bezeme Tekniği ve Malzeme Değerlendirmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2010, s. 1-283.

Görsel 14: Şapel-mimari levhalar

4. *Metal Buluntular:* Kazılar sırasında birçok bronz sikke bulunmuş olmasına karşın hiçbirini okunabilecek durumda değildir. Aynı şekilde ele geçen metal çiviler de büyük ölçüde tahrip olmuştur. Kilise/Manastır kompleksinde yapılan kazıda ele geçen metal eserler büyük ölçüde korunabilmiş olmasına karşın, Şapelde ele geçen metal objelerin korunamamış olması, adanın özellikle bu kısmının konum olarak denizden gelebilecek dalgalara ve rüzgâra açık olması ve kuşların üreme bölgesi içinde yer almasıyla açıklanabilir.

B. Pithoslu Alan

2015 yılından itibaren kazısı yapılan alanlardan biri de, adanın kuzeydoğusunda bulunan ve ürün depolama yeri olarak kullanılmış olan Pithoslu alandır. Doğa şartları ve kaçak kazılar ile bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiş olan iki adet pithosun çevresinde açmalar açılmak suretiyle çalışmalar sürdürülmüştür. Bu çalışmalar sırasında farklı büyüklüklerde toplam 11 adet pithos ortaya çıkarılmıştır (Görsel 15).

Görsel 15: Pithoslu alan

Görsel 16: Pithoslar

Pithosların boyutları incelendiğinde ağız çaplarının 0.80-1.20 metre arasında değişiklik gösterdikleri görülmüştür. Derinliklerine bakıldığında ise, yoğun tahribat nedeniyle sağlıklı sonuçlar alınamamasına karşın, bazılarının yüksekliğinin yer yer 2.30 metreyi bulduğu görülmektedir (Görsel 16).

Çalışmalar sırasında yarı düzenli olarak nehir taşlarından oluşturulmuş taş sırası, bulunduğu alan bakımından oldukça önemlidir. Ortaya çıkarılan bazı pithosların çevresinin destek amaçlı olarak örüldüğü büyük moloz taşlar ile çevrilidir. Bu molozlar horasan harcı kullanılarak örülmüş ve görece sağlam bir şekilde açığa çıkarılmıştır. Bu anlamda tespit edilen moloz taş sırasının, söz konusu destek duvarlarının yapılması amacıyla bu alana yerleştirilmiş olduğu düşünülmektedir. Molozların benzer özellikler göstermesi de bu görüşü destekler niteliktedir. Ancak diğer taraftan yukarıda da bahsedildiği üzere moloz taş sırasının “yarı düzenli” bir yapıya sahip olması, güneydoğu köşesinde bir çeşit basamak sayılabilecek iki adet yükseltinin olması, molozların horasan harcı olmamasına karşın küçük kiremit parçaları ile sıkıştırılmış olması ve özellikle güneydoğu ve kuzey cephelerinin belli bir sınır verecek şekilde yerleştirilmiş olması, buranın bir yaşam alanının zemini ya da yükseltisi olabileceğine işaret etmektedir. Keza Karadeniz Bölgesi’nin mimari özellikleri incelendiğinde, bölgenin yağış alma oranının yüksek olması ve arazi şartları nedeniyle, özellikle üst yapıda ahşap malzemelerin kullanıldığı, zeminin ise yağış, sel ve toprak kayması gibi sorunlardan korunmak amacıyla örülen taş sıraları ile yükseltildiği bilinmektedir. Bu nedenle alanın kullanım amacı kesin olarak bilinmemekle beraber oldukça dikkat çekicidir. Pithosların depolama amacıyla kullanılmış oldukları göz önünde bulundurulduğunda güvenlik açısından bu alanda bir yapılaşmadan söz etmek yanlış olmayacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken iki husus vardır. İlki, eğer bir yapılaşma söz konusu ise üst yapıya ait buluntunun var olup olması ki maalesef buna dair herhangi bir buluntu ele geçmiştir değildir. Ancak daha önce de bahsedildiği üzere eğer üst yapı ahşap malzeme kullanılarak yapılmış ise, aşırı yağış ve bitki örtüsü nedeniyle eriyip yok olmuş olabileceği beklenebilir. İkinci husus ise, alt yapı ve üstü yapıyı örüp ayakta kalmasını sağlayacak herhangi bir harç ya da bu hususta kullanılmış olabilecek malzemenin bulunup bulunmadığıdır. Pithosların çevresinde tespit edilmiş koruma

duvarındaki horasan harcına ya da başka bir harca burada rastlanılmamıştır. Ancak molozlar arasına yerleştirilmiş olan küçük kiremit parçalarının, tıpkı sur duvarlarındaki gibi duvarları sıkılaştırıp güçlendirmek amacıyla kullanıldığını varsayarak, alt yapıya ait birleştirici bir malzemenin var olduğunu ve bunun bir anlamda alt yapıyı sağlamlaştırmak amacıyla kullanıldığı düşünülebilir. Bununla birlikte kazılar sırasında bulunan 4 adet bronz çivinin, ahşap olduğu varsayılan üst yapının birleştirici unsurlarına ait olduğu düşünülebilir. Ada'da şapel, kilise, açık hava tapınağı vb. gibi nedenler ile daha çok dini bir yapılaşma söz konusu olduğundan, sivil mimarinin de en azından din adamlarının barınma ihtiyacını karşılayacak düzeyde var olması beklenir. Bu anlamda ise söz konusu moloz taş sırasının sivil mimariye dair şimdilik tek gösterge olması oldukça önemlidir. Bir diğer önemli husus ise, moloz taş sırasının bulunduğu alanın şapel, kilise ve kule yapısı gibi dini ve stratejik yapıların oluşturduğu üçgenin neredeyse tam ortasında yer alıyor olmasıdır.

Genel anlamda bakıldığında, verilerin büyük bir bölümü mimari bir yapılaşmayı gösteriyor olsa da, yukarıda da bahsedildiği üzere molozların, pithosların çevresine yapılacak destek duvarı için bu alana yerleştirilmiş olma olasılığı da göz ardı edilmemelidir. Pithoslu alanda ele geçen önemli bulgulardan biri de üzeri kiremitler ile örtülü 2 adet tekil gömüye ait mezarlara rastlanmasıdır (Görsel 17). Buradaki mezarları Şapel de bulunan mezarlardan ayıran en önemli özellik ise, mezarların üzerindeki toprak yapısının seviyelere göre değişim göstermesidir. Toprak yapısı incelendiğinde, mezarların üzerinin sırasıyla yüzey toprağı, nehir taşı, taş-kiremit ve toprak-kiremitten oluşan bir tabakalaşmaya sahip olduğu görülür. Bu tabakalaşmaya bağlı olarak özel bir gömüden söz etmek söz konusu olmasa da Şapelde bulunan mezarlara oranla burada bulunanların daha iyi korunmuş oldukları söylenebilir. Mezarların biçim özelliklerine bakıldığında; her iki mezarın da Ortodoks Hristiyan geleneğinin uygun olarak batı-doğu doğrultulu, dorsal pozisyonda ve kolları dirseklerden kırılarak göğüste birleştirilmiş bir şekilde gömüldükleri tespit edilmiştir. Mezarlardan birinin kafasının pithos içine yerleştirildiği ve kafasının alttan desteklenerek yüzünün doğuya bakacak şekilde yerleştirildiği görülmektedir. Bu şekli ile söz konusu mezarın buradaki pithosun işlevini yitirmesinden sonra buraya gömülmüş olduğunu işaret etmektedir. Ele geçen sikkeler oldukça tahrip olduğu için dönem vermemektedir. Bununla birlikte alanda mezarların da bulunmuş olması, yapının en azından işlevini kaybettikten sonra bir dönem mezarlık olarak da kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Görsel 17: Pithoslu alan- mezarlar

2021 Yılı Kule Kazısı: Giresun Adası 2021 yılı kazı sezonunda yapılan çalışmalar ‘Kule’ olarak adlandırılan yapının girişi önündeki alanda ve iç mekân zemininde devam ettirilmiştir. Kültür Bakanlığınca adada yapılması planlanan çevre düzenlemesi ve restorasyon faaliyetlerine veri sağlamak amacıyla geç kalınmış olmasına rağmen çalışmalara başlanılmış ve iklim şartları nedeniyle 20 günlük bir periyotta çalışmalar tamamlanmıştır. Kule yapısı içi, duvarları ve çevresinin bitki, sarmaşık, defne ve istilacı yalancı akasyalar ile sarıldığı, yapının beden duvarlarında belirli yüksekliklerden itibaren yıkılma ve yok olmaların olduğu görülmüştür. Anthony Bryer, Kulenin küçük ama düzenli sıralanmış taşlardan oluşan duvar örgüsünü, II. Aleksios’un eseri olduğu varsayılan Gedikkaya ve Giresun Kalelerinin benzeri olarak yorumlamış ve dikdörtgen kulenin daha ayrıntılı duvar işçiliği ve pencerelerinin, muhtemelen 1362’den sonra III. Aleksios tarafından yaptırılan veya yeniden inşa edilen Kordyle’deki kare kuleyi anımsattığını ve adadaki surların 14. yüzyıla ait olmasının çok muhtemel görüldüğünü belirtmektedir (Bryer, Winfield 1985: 134).

Görsel 18: Kulenin 1930'lu yıllardaki fotoğrafı

Kule içerisinde bulduğumuz kitabe, bu tespiti doğrular niteliktedir (Görsel 18). Kazı raporunda A4 açması olarak bahsedilen alanda kuzey beden duvarından 536 cm, batı beden duvarından 175 cm uzaklıkta ve 60 cm derinlikte bir kitabe bulunmuştur. Bölgede benzerine rastlamadığımız toprak renginde yumuşak bir taş üzerine yazılmış olan bu kitabe 55X30 cm. boyutlarında ve 8 cm kalınlığındadır. Pontus Rumcasıyla yazılan kitabenin metni şöyledir:¹³ Adanın ve de bölgenin tarihi ile birlikte Komnenos hanedanlığı döneminde yapılan stratejik evlilikler hakkında da önemli bilgiler sunan bu kitabe başka bir çalışmaya konu edilmiştir.

+ Tò τοῖ[χος] τὸ [τοῦ ἄ]κρ(ου e.g.) ἐκ βάθρου ἀ(ν)ε-

γυρεν ἡ [τετ]μημ(ένη?) κυρ(ᾶ) Μαρία

ἡ σύμβιος τῆς κεφαλῆς πό-

λ[εω]ς Κερασούντου ἐπιγέ-ρ-

ν[ου] Κυ[ρι]κοῦ (?) τοῦ Ρουστάμη. Ἰνδ(ικτιῶνος) ια'.

"Tepenin duvarları (Kalenin surları), temelinden itibaren Roustam(i)'nin oğlu, Giresun'un yöneticisi Pinkernes Kyrikos'un eşi saygıdeğer Maria Hanım tarafından yaptırıldı. 11. indict."

¹³ Kitabe, Ordu Üniversitesinde öğretim üyesi olan arkadaşım Doç. Dr. Seçkin Evcim'in aracılığı ile Rusya'nın HSV Üniversitesinden Doç. Dr. Andrey Vinogradov tarafından tercüme edilmiştir. Kendilerine teşekkür ederim.

Görsel 19: Pithoslu alan- mezarlar

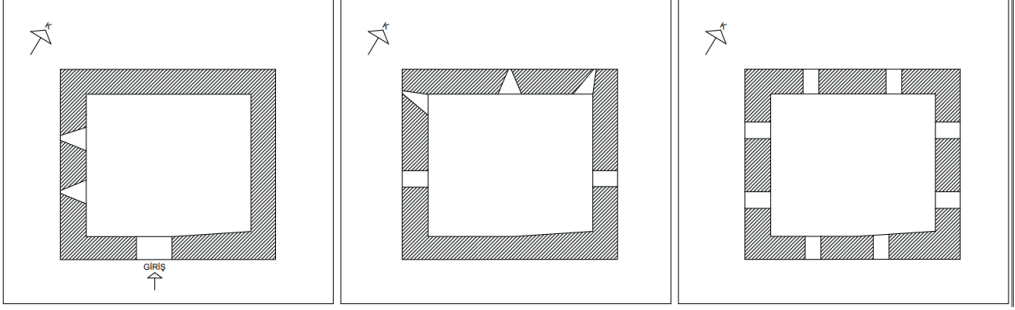
Kareye yakın dikdörtgen planlı olan yapının (10.90 m. x 9.57 m.) duvar kalınlıkları 1.2-1.3 metre aralıklarındadır (Görsel 19)¹⁴. Ayakta kalan beden duvarının en yüksek olanı 9.87 metredir. Zemin üzeri iki kat olarak inşa edilen yapının zemini mezar alanı olarak kullanıldığından bu bölümünde eğim durumuna göre 60-90 cm aralığında toprakla dolgu yapıldığı görülmüştür. Yapının kat aralarının ahşapla bölümlendiği, pencere alt kotlarının 20 cm altında kalan giriş nişlerinden anlaşılmaktadır.

Görsel 20: Kulenin içten ve dıştan fotoğrafları

¹⁴ Yapının restitüsyon projesinin hazırlanmasında önemli katkıları olan Öğr. Gör. Hüseyin Keskin ve Mimar Yusuf Bestami Özdemir'e teşekkür ederim.

Restitüsyon bakımından merdiven ve örtü sistemi hakkına yapıda bilgi veren herhangi bir ize rastlanmamıştır. Duvarların tahrip ya da yok olmuş bölümlerindeki pencereler duvarlardaki söve izlerinden ve eski bir fotoğraftan tamamlanmıştır. Buna göre Kulenin zemin katının güneybatısında 2; 1. katın güneybatısında 2, kuzeydoğusunda 1, kuzey batısında 2; 2. katın her cephesinde ikişer pencere bulunmaktadır. Pencerelerden 5 tanesi mazgal, 10 tanesi de basık kemer açıklıklıdır. Yapının basık kemerli giriş kapısı ise güneydoğu cephesindedir.

Görsel 21: Kule Zemin, 1. ve 2. kat planları

İç mekânda yapılan kazılarda zemine inildikçe farklı kotlarda dağınık şekilde insan kemikleri ve parçalar halinde mezar kiremitlerine, sırlı ve sırsız seramik kaide ve parçalarına, metal çivilere, beden duvarından düşen yapı malzemelerine rastlanılmıştır. Seramik parçalarının bir kısmı sgraffito tekniği ile yapılmıştır. Bazıları 2016 yılı Şapel kazısında bulunan Zeuksippus Tipi Kase ile form ve süsleme bakımından benzerlik göstermektedir. Kule zemininde dağınık halde bulunan kemik, kiremit ve istiridye kabuğu buluntuları buradaki gömü tipinin diğer kazı bölgelerindekilerle aynı olduğuna işaret etmektedir. İç mekânın doğusunda kalan açmalardaki çalışmalar tamamlandıktan sonra kulenin kısmen düzleştirilmiş bir ana kaya üzerine oturtulduğu görülmüştür. Beden duvarlarındaki izlerden yapı zemininin ana kayadan itibaren 50 ile 80 cm doldurulduktan sonra üzerinin harç ile düzleştirildiği anlaşılmıştır. İnce çakıl karışıklı toprakla yapılan dolgu bölüm defin amaçlı kullanılmıştır. Güney beden duvarı dibinde kısmen dağınık kısmen bir araya toplanmış halde görülen avuç içine sığabilecek büyüklükteki çakıl taşlarının zemin döşemesinin alt tabakasına ait olabileceği, kilise içi gömü yapıldığı zamanlarda yerinden sökülerek bir araya toplanmış olabileceği değerlendirilmiştir.

Kule yapısı içindeki çalışmalar tamamlandığında beden duvarları, oturtulduğu ana kaya üzerinden itibaren görülebilir hale gelmiş, güney cephe ortasındaki giriş açıklığının boyut ve formu mevcut izlerden hareketle belirlenmiş, batı duvarındaki pencerelerden kuzeyde olanı açığa çıkartılmış böylece restitüsyon bakımından kapı ve pencerelerin form ve boyutları çözümlenmiştir. Çıkan kumlu toprak, güneydoğu ve kuzeydoğu köşelerdeki 100X100 cm boyutlarındaki birer adet sondaj çukurları haricinde, iç mekânın tesviyesi amacıyla zemine serilerek sıkılaştırma ve düzleştirme yapılmıştır.

Sonuç

Doğu Karadeniz’de hem Antik Çağda hem de Orta Çağ’da yerleşime sahne olmuş olan Giresun Adası’nda yürütülen kazı ve araştırmalar, adanın farklı isimler altında Klasik dönemden Orta Çağ’a kadar farklı dönemler içinde, Giresun/Kerasous kentiyle paralel olarak sürekli iskan edildiğini ortaya koymaktadır. Mimari anlamda günümüze ulaşan kalıntılar bu görüşün aksine daha ziyade Orta Çağ buluntularından oluşsa da, gerek manastır ve gerekse şapel alanında bulunan seramik buluntuları, adanın Klasik dönemlere kadar uzanan bir yerleşime sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu çalışmalar sırasında ortaya çıkarılan manastır kompleksi ve bu kompleksin altında kalıntıları bulunan tapınak, şapel ve açık hava tapınım alanı gibi yapılar, adanın sivil yerleşim alanından daha çok dinsel bir merkez olarak kullanıldığını göstermektedir. Ancak bu zamana kadar sivil mimari kalıntıları ortaya çıkmamış olmasına karşın, özellikle adanın kuzeydoğusunda bulunan pithoslar adanın sürekli bir yerleşime sahne olduğunun en önemli kanıtlarıdır. Kazılarda ortaya çıkarılan yüzden fazla mezar adadaki bu yerleşimin boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu mezarlarda yapılacak antropolojik ve arkeolojik incelemeler adanın kültürel yapısını ortaya koyacağı gibi adada yaşayanların beslenme rejimi ve adanın biyolojik çeşitliliğini de gözler önüne serecektir. Adadaki yapıların banisi hakkında bilgi veren kitabe sadece Giresun için değil bölge tarihi için de önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Giresun Adası’nda yürütülen bu kazılar sadece arkeolojik malzemenin kazılıp çıkarıldıktan sonra müzelere aktarılmasıyla sınırlı kalmayıp; disiplinler arası bir anlayış içerisinde bulguların incelenmesi ve ülkemizde her geçen gün eksikliği daha fazla hissedilen koruma ve restorasyonlarla kalıntıların yeniden ayağa kaldırılmasını da amaçlamaktadır. Bu durum, bir taraftan turizm açısından büyük girdiler sağlayarak, bölge turizmine canlılık getireceği gibi, Antik Çağdan günümüze kadar kesintisiz olarak sürekli bir yerleşime sahne olmuş Giresun Adası’nın ve Giresun kentinin arkeoloji dünyasındaki yerinin belirlenmesine ışık tutacaktır.

Kaynakça

ACAR, Emel, *Giresun/Khalkeritis (Aretias) Adası Nekropolü ve İskeletlerin Paleo-antropolojik Analizi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2015.

AHUNBAY, Zeynep, *Mimar Sinan Yapılarında Kullanılan Yapım Teknikleri ve Malzeme*, *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul 1988, 531-538.

APOLLONIOS, Rhodios, *Argonautica*, Kullanılan Metin ve Çeviri; R.C. Seaton, *The Argonautica*, with an English Translation, Cambridge 1967.

ARSLAN, Murat, “Pontos’tan Karadeniz’e: Bir Adlandırmanın Ardındaki Önyargılar, Varsayımlar ve Gerçekler” *Olba*, XVI 2006, s. 75-91.

ASLAN - BÖHLENDORF, Beate, *Glasierte Byzantinische Keramik Aus Der Türkei*, Ege Yayınları, İstanbul 2004.

- AYDIN, Mustafa, Giresun Kalesi (1764-1840), *Karadeniz İnceleme Dergisi* 12, 2012, 39-56.
- BIJIŞKYAN, P. Minas, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası 1817-1819*, Çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1969.
- BRYER, Anthony - WINFIELD, David, vd., *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, Washington 1985.
- CUINET, Vital, *La Turquie d'Asie. Geographie Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonné e de Chaque Province de l'Asie-Mineure*, Paris 1890.
- ÇETİNKAYA, Haluk, Roma ve Bizans İmparatorluklarında Ölüm Algısı ve Mezar Türleri, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3, 2011, 18-38.
- DOĞER, Lale, Late Byzantine and Ottoman Pottery From Nif-Olympus, Recent Studies on the Archaeology of Anatolia, Ed. E. Lafı S. Patacı, Oxford 2015, 57-69
- DOKSANALTI, Ertekin M. - ASLAN, Erdoğan - MİMİROĞLU, İ. Mete, Giresun İli ve Giresun Adası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları: 2009", 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2. Ankara 2010, 143-162.
- _____, Giresun İli ve Giresun Adası Arkeolojik Yüzey Araştırması, 2010, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 29.2, Ankara 2012, 117- 147.
- _____, Giresun İli ve Giresun Adası Arkeolojik Yüzey Araştırması, 2011, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 30.2, Ankara 2012, 197- 211.
- DOKSANALTI, Ertekin M. - KARAOĞLAN, İbrahim - ERDOĞAN, Ufuk, Giresun Aretias/Khalkeritis Adası 2011-2012 Kazıları Ön Raporu", *K. Levent Zoroğlu'na Armağan*, Ed. M. Tekocak, İstanbul 2013, 175-190.
- DOKSANALTI, Ertekin M. - MİMİROĞLU, İ. Mete - GÜLEÇ, Hulusi, Giresun (Aretias- Khalkeritis) Adası Kazısı Ön Rapor, *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ* 5, 2012, 163- 184.
- FALLMERAYER, Jacop Philip, *Doğu'dan Fragmanlar*, Çev. H. Salihoglu, Ankara 2002.
- GARDIN, Nanon - OLORENSCHAW, Robert, *Larousse Semboller Sözlüğü*, Çev. B. Akşit, İstanbul 2014.
- İLTAR, Gazanfer, "19. Yüzyıl Giresun Yapılarında Marsilya Tipi Kiremitler", *Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 13, 2015, 247-259.
- İLTAR, Gazanfer, Akın Timur, "Doğu Karadeniz'de Antik Bir Yerleşim: Aretias/ Khalkeritis Adası (Giresun Adası)" *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2018; (24): 11-30.
- İNANAN, Filiz, Zeuksippus Tipi Seramiklerin Anadolu'daki Dağılımları Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 26, 2014/1.
- KSENOPHON, Anabasis, *Onbinlerin Dönüşü*, Çev. T. Gökçel, İstanbul 1974.
- MERCANGÖZ, Zeynep - DOĞER, Lale, Kuşadası, Kadıkalesi/Anaia Bizans Sırlı Seramikleri, *I. ODTÜ Arkeometri Çalıştay, Türkiye Arkeolosu'nde Seramik ve Arkeometrik Çalışmalar*, 7-9 Mayıs. Ankara 2009, 83-101.

ÖRENÇ, Ali Fuat, Geçmişten Günümüze Giresun Adası, *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 09- 11 Ekim 2008, Cilt: 1, Ankara 2009, 40- 54.

PARMAN, Ebru, Ortaçağda Bizans döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzele-
rindeki Bizans Taş Eserleri, Eskişehir 2002.

PULLU, Selim, Kimmer Kadınları Amazonlar, *Uluslararası Giresun ve Doğu Ka-
radeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu* 09- 11 Ekim 2008, Cilt: 1, Ankara 2009, 55-66.

SERDAR, Pınar, *Likya ve Pamfilya Bölgeleri 'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserlerinin
Motif, Bezeme Tekniği ve Malzeme Değerlendirmesi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bi-
limler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.

SPARKES, Brian A. - TALCOTT, Lucy, Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and
4th Centuries B.C., *The Athenian Agora*, Vol. XII, New Jersey 1970.

STRABON, *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası*, Çev. A. Pekman, İstanbul 1993.

TEXIER, Charles, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Çev. A. Suat,
Ankara 2002.

TEMÜR, Akın, Antik Çağdan Günümüze Amazonlar, *Samsun Sempozyumu*, 13-16
Ekim 2011, Samsun 2012, 69-81.

TSETSKHLADZE, Gocha R., *Karadeniz'in Tarih ve Arkeolojisi Üzerine*, İstanbul 2005

